

KODĖL KRIMINOLOGIJA?

Gintautas Sakalauskas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros docentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 6167
El. paštas: <gintautas.sakalauskas@tf.vu.lt>

Straipsnyje¹ analizuojamas kriminologinių žinių ir kriminologinės kompetencijos kuriant ir taikant teisę poreikis, pabrėžiama kriminologijos dėstymo teisės studijose svarba. Pristatomos pagrindinės kriminologinių tyrimų kryptys, kriminologijos daugialypiškumas, jos ir baudžiamosios teisės santykis, konfrontuojama su dažniausiai pasitaikančiais stereotipiniais įsivaizdavimais apie nusikalstamą elgesį, bausmių veiksmingumą ir kriminologiją.

Im Aufsatz wird das Bedürfnis der kriminologischen Kenntnisse und der kriminologischen Kompetenz analysiert, die Wichtigkeit der Lehre der Kriminologie im Jurastudium betont. Werden die wichtigsten Richtungen der kriminologischen Forschung vorgestellt, die Vielfältigkeit der Kriminologie, ihre Beziehung zum Strafrecht, sowie wird mit den die meisten stereotypischen Vorstellungen über das kriminelle Verhalten, die Wirksamkeit der Strafen und die Kriminologie auseinandergesetzt.

Įvadas

Nuo 2015 m. pavasario semestro Vilniaus universiteto Teisės fakultete kriminologija vėl tapo teisės studijų programos privalomas dalykas, tokiu būdu (vėl) pabrėžiant išskirtinę kriminologinių žinių ir kriminologinės kompetencijos svarbą teisės studijose². Dalyko privalomumas studijose savaime negarantuoja atitinkamų žinių ir kompetencijos – tam būtina dėstymo kokybė, studentų motyvacija, moksliniais tyrimais paremti vadovėliai ir kitos publikacijos, leidžiančios savarankiškai gilintis į kriminologines problemas. Vis dėlto žvelgiant į esamus poreikius, teisės taikymo Lietuvoje problematiką ir kitų šalių universitetų patirtį galima drąsiai teigti, kad (bent) **elementarios kriminologinės žinios teisininko profesijoje yra būtinos** – jos suteikia platesnį akiratį, leidžia pastebėti žmogaus elgesio kompleksiskumą, ribotas teisės normų galimybes daryti jam įtaką, leidžia pastebėti ir suvokti įvairiųjų ir dažniausiai sunkiai nuspėjamą socialinės kontrolės veikimą ir jo padarinius. Svarbu paminėti ir tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2008 m. vasario 20 d. nutarime³ kriminologiją

¹ Esminės idėjos šiam straipsniui formavosi ir pagrindinė medžiaga buvo renkama A. von Humboldto fondo paremtoje mokslinėje stažuotėje 2014 m. liepos rugpjūčio mėn. Greifswaldo (Vokietija) universiteto Kriminologijos katedroje, vadovaujant šios katedros profesoriumi Friederiu Dünkeliui.

² Nuo 2003 m. iki 2013 m. buvo galima rinktis kriminologiją arba kriminalistiką, o kriminologija VU TF kaip privalomas dalykas pradėta dėstyti XX a. septintajame dešimtmetyje, jį ilgus metus dėstė A. Čepas, vėliau – A. Drakšienė. Apie kriminologijos dėstymo pradžią ir A. Čepo indėlį žr. leidinį *Alfonsą Čepą prisimenant ...* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010. Apie kriminologijos dėstymą VU TF ir kituose Lietuvos universitetuose žr. KIŠKIS, Alfredas. Naujieji teisininkai – chirurgai be anatomijos ir fiziologijos žinių. *Jurisprudencija*, 2011, nr. 18 (3), p. 1195–1219.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 4 d. nutarimu Nr. 1568 „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, patvirtinimo“ patvirtintų kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų

mini kaip vieną iš dalykų, kuriuos asmuo turi būti studijavęs, kad jam pagrįstai būtų pripažinta teisininko kvalifikacija – toks paminėjimas, be abejo, nėra tiesiogiai įpareigojantis, bet kriminologinių žinių reikšmę teisės studijose atskleidžia. Galima tik paminėti, kad pats Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (kaip ir kiti teismai Lietuvoje) savo sprendimuose kriminologinėmis žiniomis, deja, faktiškai nesiremia, atvirokščiai, nei, pavyzdžiui, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas baudžiamuoju politiniu požiūriu itin svarbiose bylose: vagysčių iš parduotuvių ir kanapių laikymo bylose jis rėmėsi kriminologinėmis įžvalgomis ir nustatė esminius kriminologijos ir baudžiamųjų įstatymų leidybos santykio principus⁴, teigė, kad **įstatymų leidėjas privalo atsižvelgti į „patikrintas kriminologijos žinias“**. Taip pat kriminologinėmis įžvalgomis buvo remtasi šio teismo sprendime apie laisvės atėmimą iki gyvos galvos⁵, sprendime dėl jaunimui skirtų įkalinimo įstaigų⁶, byloje dėl incesto⁷ ir kt. Vien tik šis pavyzdys rodo, kad kriminologijos mokslas galėtų ir turėtų vaidinti daug didesnę vaidmenį ir Lietuvos įstatymų leidyboje bei teismų praktikoje.

Straipsnyje, remiantis dabar jau 5 metų kriminologijos dėstyto Vilniaus universiteto Teisės fakultete patirtimi, kriminologine literatūra ir atliktais tyrimais, **analizuojama** kriminologinio diskurso svarba teisėkūros ir teisės taikymo praktikoje, pristatomos esminės šiuolaikinės kriminologijos problemos, atskleidžiamas kriminologinių žinių poreikis ir jų ribos, aptariamos kriminologijos mokslo Lietuvoje perspektyvos, **lyginama** kriminologijos minties raida skirtingose šalyse, pasitelkiant rastą **naujausią ir aktualiausią literatūrą** lietuvių, vokiečių, anglų ir rusų kalbomis. Straipsniu **siekiami** pristatyti ir apibendrinti kriminologijos dėstyto patirtį, siejant ją su šiuolaikiniais kriminologiniais iššūkiais Lietuvoje. Būtina paminėti ir tai, kad nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. Vilniaus universitete Filosofijos ir Teisės fakultetai pradėjo pirmąją Baltijos šalyse kriminologijos bakalauro studijų programą, kuri sulaukė didelio studentų susidomėjimo⁸. Tikėtina, kad laikui bėgant šią studijų programą pabaigę absolventai iš esmės pakeis kriminologinių tyrimų lauką ir kriminologinį diskursą Lietuvoje, o straipsniu išnaudojamas neabejotinas akademinis ir praktinis klausimo „Kodėl kriminologija?“ aktualumas, siekiant ne tik bent iš dalies į jį atsakyti, bet ir skatinant nuolat šį klausimą kelti.

Apie **kriminologijos reikšmę ir prasmę** nacionaliniame Lietuvos kontekste ligi šiol nėra rašyta daug, pirmiausia norisi išskirti kolegos iš Mykolo Romerio universiteto A. Kiškio prieš keletą metų atliktą kriminologijos dėstyto teisininkams Lietuvos universitetuose inventorizaciją⁹, kolegų iš Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto A. Dobrynino ir M. Dobryninos išskirtą kriminologijos ir valdžios santykio problematiką¹⁰, taip pat galima paminėti trumpą kriminologijos Lietuvoje pristatymą Europos kriminologams¹¹. Žinoma, kad kriminologijos reikšmė ir prasmė netiesiogiai liudijama

asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, atitikties Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 51 straipsnio 1 daliai (2002 m. sausio 24 d., 2004 m. gegužės 18 d., 2006 m. birželio 1 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 5 straipsnio 1 daliai. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 23-852.

⁴ BVerfGE 50, 205; BVerfGE 90, 145.

⁵ BVerfGE 45, 187, 206 ff., 229 ff.

⁶ BVerfG, Urteil vom 31. Mai 2006 – 2 BvR 1673/04, 2 BvR 2402/04.

⁷ BVerfG NJW 2008, 1137, 1139. Taip pat KNAUER, Florian. Anmerkungen zur Lage der Kriminologie unter Berücksichtigung ihrer jüngeren Aufwertung durch die neuere Rechtsprechung des BVerfG und des EGMR. *Neue Kriminalpolitik*, 2014, Jahrgang 26, Heft 2, p. 162–177.

⁸ Nuo 2007 m. Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete vykdoma kriminologijos magistro studijų programa, kurioje dalyvauja ir Teisės fakultetas. Plačiau žr. SAKALAUSKAS, Gintautas. Tarpdalykinės kriminologijos studijos: patirtis ir perspektyvos. *Teisės problemos*, 2008, nr. 1 (59), p. 77–91.

⁹ Žr.: 2 išnašą.

¹⁰ DOBRYNINAS, Aleksandras. Kriminologija ir valdžia. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2007, nr. 2 (70), p. 6–10; DOBRYNINA, Margarita. Kriminologinio žinojimo konstravimas: valdžios vaidmuo. *Teisės problemos*, 2009, nr. 4 (66), p. 109–125.

¹¹ DOBRYNINAS, Aleksandras; SAKALAUSKAS, Gintautas. Country survey: Criminology, crime and criminal justice in Lithuania. *European Journal of Criminology*, September 2011, No. 8 (5), p. 421–434.

kiekvienoje kokybiškoje mokslinėje publikacijoje kriminologine tematika, kurių ir lietuvių kalba yra gausu¹², tačiau šiame straipsnyje būtent kriminologijos reikšmė ir prasmė yra pagrindinis analizės **objektas**. Užsienio šalių kontekste būtina atkreipti dėmesį į pastaraisiais metais bene išskirtinę (kiek man žinoma) tarp vokiečių kriminologų vykusią diskusiją **apie kriminologijos padėtį Vokietijoje**, kuriai buvo skirta didelė 2012 m. rudenį Freiburge esančiame Makso Planko užsienio ir tarptautinės baudžiamosios teisės institute vykusio konferencija, pasibaigusi kriminologų memorandumu ir šiai temai skirtu atskiru kriminologinio žurnalo numeriu¹³.

Tikiuosi, kad straipsnis bus įdomus ir naudingas ne tik studijuojantiems kriminologiją kaip atskirą dalyką arba kaip specialybę, bet ir dirbantiems kriminologijai giminingose mokslinėse ir praktinėse srityse.

1. Apie ką ir kam kriminologija?

Kriminologinių žinių ir kompetencijos svarbą teisėkūros ir teisės taikymo srityse gerai parodo keli pavyzdžiai ir argumentai. Kaip ir daugumoje kitų valstybių, Lietuvoje **viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai** kasmet skiriama reikšminga nacionalinio biudžeto dalis. Pavyzdžiui, 2017 m. nacionaliniame biudžete šiai sričiai numatyta daugiau kaip 700 mln. eurų (beveik 7 proc.)¹⁴. Šios išlaidos skiriamos tiesioginiai nusikalstamam elgesiui administruoti, tačiau be jų yra ir netiesioginių, t. y. su nusikalstamo elgesio padariniais susijusių, bet kitoms sritims išleisti numatytų lėšų (pavyzdžiui, sveikatos apsaugai, švietimui, aplinkos apsaugai ir kt.). Taigi tiesiogiai nusikalstamam elgesiui administruoti ir su juo susijusioms sritims skiriama didelė valstybės biudžeto dalis – tam, kas yra pagrindinis kriminologijos mokslo objektas. Nors didžioji šių lėšų dalis skiriama nusikalstamą elgesį administruojantiems darbuotojams, kaip N. Christie sakytų, įdarbintiems „nusikaltimų kontrolės pramonėje“¹⁵, tačiau šių lėšų panaudojimo efektyvumas ir veiksmingumas labai priklauso nuo kriminologinių žinių ir kompetencijos.

Kitas jau daug konkretnesnis pavyzdys ir argumentas – ambicingi Lietuvos Respublikos **Seimo, Vyriausybės taip pat įvairių ministerijų bei savivaldybių** planai tam tikromis nusikaltimų prevencijos programomis ir priemonėmis siekti pokyčių nusikalstamo elgesio srityje. Pavyzdžiui, „<...> valstybiniu lygiu mažinti smurto artimoje aplinkoje mastą“¹⁶, „<...> stabdyti ir mažinti neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų (prekursorių) pasiūlą ir paklausą, narkomanijos plitimą, stiprinant asmens ir visuomenės švietimą, sveikatą ir saugumą“¹⁷, „<...> sumažinti korupcijos mastą“¹⁸, „<...> mažinti smurto prieš vaikus paplitimą“¹⁹, ar netgi „<...> sukurti gyvenamąją aplinką, saugią nuo nusikalstamų veikų“²⁰. Tokiems siekiams, programoms, priemonėms pagrįsti ir veiksmingumui

¹² Žr.: 37 išnašą.

¹³ Zur Lage der Kriminologie in Deutschland. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 2013, 96. Jahrgang, Heft 2/3. Žurnalo numerį sudaro net 290 puslapių su 24 straipsniais.

¹⁴ Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų konsoliduotos visumos asignavimų struktūra [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/9_%20KV%20asignavimai\(1\).pdf](https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/9_%20KV%20asignavimai(1).pdf)>.

¹⁵ Plačiau žr. CHRISTIE, Niels. *Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė*. Vilnius: Eugrimas, 1999.

¹⁶ Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programa, patvirtinta 2014 m. gegužės 28 d. LRV nutarimu Nr. 485. *TAR*, 2014-06-02, nr. 5986.

¹⁷ Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010–2016 metų programa, patvirtinta 2010 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XI-1078. *Valstybės žinios*, 2010-11-11, nr. 132-6720.

¹⁸ Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija 2015–2025 metų programa, patvirtinta 2015 m. kovo 10 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XII-1537. *TAR*, 2015-03-16, nr. 3856.

¹⁹ Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programa, patvirtinta 2008 m. balandžio 24 d. LRV nutarimu Nr. 392. *Valstybės žinios*, 2008-04-30, nr. 51-1892.

²⁰ Viešojo saugumo plėtos 2015–2025 metų programa, patvirtinta 2015 m. gegužės 7 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XII-1682. *TAR*, 2015-05-13, nr. 7293.

vertinti būtinos kriminologinės žinios. Užsienio šalyse atlikti tyrimai seniai įrodė kriminologiniais postulatais virtusius teiginius:

- a) veikia tik moksliskai pagrįstos ir tam tikrus kriterijus atitinkančios priemonės;
- b) moksliskai nepagrįstos ir tam tikrų kriterijų neatitinkančios priemonės ne tik nėra veiksmingos, bet netgi gali dar labiau skatinti nusikalstamą elgesį, nepaisant kilnių šių programų kūrėjų ir vykdytojų tikslų;
- c) priemonių veiksmingumui matuoti būtina moksliskai pagrįsta vertinimo sistema²¹. Deja, bet daug minėtų ir kitų programų nuostatų yra labai toli nuo kriminologinės realybės²².

Galiausiai svarbu paminėti ir tai, kad, įvairių sociologinių apklausų duomenimis, gyventojų klausiant apie **svarbiausias socialines problemas**, nusikalstamumas, su juo susijęs objektyvus ir subjektyvus (ne)saugumas visuomet patenka į šių problemų dešimtuką²³. Be to, kitos svarbios problemos (pavyzdžiui, gyventojų migracija, aplinkos apsauga, ekonominė padėtis, nedarbas ir pan.) taip pat turi ryšį su nusikalstamumu ir (arba) nesaugumu. Taigi, N. Christie žodžiais tariant, nusikaltimai (nusikalstamumas) yra neišsemiamas šaltinis²⁴, nuolat maitinantis jų kontrolės pramonę, žiniasklaidą, saugumo technikos industriją, draudimo rinką ir kt., todėl mokslinis jų vertinimas ir suvokimas yra būtina prielaida racionaliam požiūriui ir sprendimams.

Nors kriminologijos apibrėžimų mokslinėje literatūroje galima rasti daug ir įvairių, svarbu nepasiklysti formalių sąvokų ir žodžių labirintuose, bet įžvelgti ir suvokti šio mokslo esmę. Paprasčiausiai **kriminologijos dalyką** būtų galima apibrėžti taip: tai – tarpdalykinė tyrimų sritis, susijusi su visais empiriniais mokslais, kurių tikslas yra ištirti nusikalstamo elgesio paplitimą ir rinkti moksliniais apibendrinimais pagrįstą patirtį (žinias) apie

- nusikalstamo elgesio formas, veiksnius ir sąlygas,
- nusikaltėlius ir aukas,
- socialiai nepageidaujamo elgesio (deviacijų) kontrolę, įskaitant nusikaltėliams taikomas priemones ir bausmės veiksmingumą²⁵. Arba, supaprastintai E. Sutherland'o žodžiais tariant, kriminologija yra „a study of lawmaking, lawbreaking, and reactions to lawbreaking“²⁶, ((angl.) mokslas apie teisėkūrą, teisės pažeidimus ir reakciją į juos).

Kriminologija yra savarankiškas tarpdalykinis mokslas, turintis savo istoriją, tyrimo objektą, metodus, institucijas ir organizacijas, vienijančias kriminologus ir kriminologes²⁷ pasauliniu ir regioniu-

²¹ Plačiau žr. JUSTICKAJA, Svetlana. Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityviosios prie įrodymais grindžiamos. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 1 (71), p. 81–108; JUSTICKAJA, Svetlana. *Įrodymais pagrįstos politikos įgyvendinimas nusikaltimų prevencijos srityje: užsienio šalių patirtis ir jos pritaikymo Lietuvoje galimybės*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2017.

²² Plačiau žr. SAKALAUSKAS, Gintautas. Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje nuostatos: tarp absurdo ir kokybės. *Kriminologijos studijos*, 2016, nr. 4, p. 72–97.

²³ Žr., pavyzdžiui, DOBRYNINAS, Aleksandras; GAIDYS, Vladas. *Ar saugi Lietuvos visuomenė? Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą*. Vilnius, 2004; DOBRYNINAS, Aleksandras; DRAKŠIENĖ, Anna; GAIDYS, Vladas; VILEIKIENĖ, Eglė; ŽILINSKIENĖ, Laima. *Pasitikėjimo Lietuvos teisės sauga profiliai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012; DOBRYNINAS, Aleksandras; ČESNIENĖ, Ilona; DOBRYNINA, Margarita; GIEDRAITIS, Vincentas; MERKEVIČIUS, Remigijus. *Kriminalinės justicijos suvokimas visuomenėje*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014; EUROPEAN COMMISSION. *Public opinion in the European Union*. Standard Eurobarometer 83, Spring 2015.

²⁴ CHRISTIE, Niels. Kriminalität ist eine unerschöpfliche Ressource. *Neue Kriminalpolitik*, 1998, Heft 2, p. 6–8.

²⁵ Pagal SCHWIND, Hans-Dieter. *Kriminologie. Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen*. 22. Aufl. Heidelberg: Kriminalistik, 2013, p. 7–8.

²⁶ Cituota iš: KUNZ, Karl-Ludwig. *Kriminologie*. 6. Aufl. Bern: Hauptverlag, 2011, p. 25.

²⁷ Toliau sąvokose, kurios apima ir vyrišką, ir moterišką giminę, rašoma tik vyriška giminė, turint mintyje abi gimines.

niu mastu²⁸. Bendrieji socialinių ir psichologinių tyrimų metodai kriminologijoje buvo modifikuoti ir pritaikyti kriminologiniams tyrimams, taigi juos galima laikyti savarankiškais²⁹. Kriminologija – empirinis, patirties mokslas, jame faktai nėra tiesiog deklaruojami, bet atrandami ir tikrinami moksliniu požiūriu patikimais tyrimų metodais³⁰.

Pagrindinės kriminologinių tyrimų sritys vaizduojamos 1 paveiksle.

1 pav. Kriminologijos sritys³¹

Kriminalinė etiologija (nusikalstamo elgesio veiksnių ir sąlygų, kartais dar vadinamų „priežasčių“³² analizė) bando tirti ir atsakyti į klausimą, kodėl žmonės elgiasi nusikalstamai arba kodėl

²⁸ Lietuvos kriminologų asociacija buvo įsteigta 2010 m. gegužės 27 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.kriminologija.lt>.

²⁹ SCHNEIDER, Hans Joachim. *Kriminologie*. Berlin, New York: De Gruyter, 1987, p. 1.

³⁰ Žr. SAKALAUSKAS, Gintautas. *Įvadas į empirinę kriminologiją*. Metodinė priemonė. Vilnius: Eugrimas, 2007; TUREIKYTĖ, Danutė. *Socialinių tyrimų metodologija ir metodai kriminologijoje*. Metodinė priemonė sociologijos-kriminologijos specialybės studentams. Vilnius: Eugrimas, 2008.

³¹ Sudaryta pagal SCHWIND, Hans-Dieter. *Kriminologie. Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen*. 22. Aufl. Heidelberg: Kriminalistik, 2013, p. 8. Plačiau žr. taip pat SAKALAUSKAS, Gintautas. *Įvadas į empirinę kriminologiją*. Metodinė priemonė. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 11–20.

³² Šiuolaikinėje kriminologijoje vertinant nusikalstamą elgesį labai atsargiai kalbama apie tokio elgesio „priežastis“. Galima vienareikšmiškai teigti, kad pagrindine nusikalstamo elgesio priežastimi yra įstatymas, kuris tokį elgesį laiko nusikalstamu, o nustatyti „priežastis“, dėl kurių šis įstatymas yra pažeidžiamas, sunkiai įmanoma, todėl kalbama tik apie tam tikrus veiksnius ir sąlygas. Pažymėtina, kad būtent tarybinėje kriminologijoje plačiai vartota nusikalstamumo priežasčių sąvoka priskirtina ultra radikaliajai kriminalinei etiologijai. Jos pagrindu buvo suformuota ir nusikaltėlio asmenybės sąvoka, kuri neva turėjo pagrįsti nusikaltėlio kitiškumą, apriorinį priešišumą tarybinei sistemai. Žr., pvz., POCIUS, Arvydas. Nusikaltėlio asmenybės samprata Rusijos autorių kriminologinių koncepcijų kontekste. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 5 (95), p. 71–77; ГИЛИНСКИЙ, Яков. *Криминалогия: теория, история, эмпирическая база, социальный контроль*. Санкт-Петербург: Издательский дом „Алеф-Пресс“, 2014, p. 185. Priežastis yra tiesiogiai tam tikrą reiškinį lemiantis veiksnys, o socialinėje ir žmonių elgesio plotmėje vargu ar galima kokią nors veiksnį laikyti tiesiogine tam tikro (nepažeidaujamo) socialinio elgesio priežastimi (pvz., apsvaigimą, nepriežiūrą, skurdą, neužimtumą, nesimokymą, nedarbą, prigimtį ar pan.), ką jau kalbėti apie tai, kad „nepažeidaujamo (baustino) elgesio“ formos tėra susitarimo dalykas – tai pabrėžia kriminologinė kontrolės paradigma (kriminalinės etiologijos antipodas). Juk patys žodžiai „nusikalstamumas“ ar „nusikaltimas“ yra socialinės kilmės. Svarbu pridurti, kad šiuo klausimu ir tarybinėje kriminologijoje buvo įvairių nuomonių. Plačiau žr.: *Курс советской криминологии*. Москва: Юридическая литература, 1985, p. 9–11. Šiuolaikinėje kriminologijoje „nusikaltėlio asmenybės“ paradigma atmetama – nėra nusikaltėlio asmenybės, kuri kardinaliai

taip nesielgia? Šios kriminologinės srities esmę sudaro vadinamosios kriminologinės arba nusikalstamo elgesio teorijos, bandančios aiškinti nusikalstamo elgesio kilmę (iš gr. kalbos *aitia* – priežastis, kilmė, pagrindai, *logos* – žodis, mokslas, pažinimas)³³. Šiai kriminologinių tyrimų sričiai priskiriamos teorijos, įžvalgos, tyrimai, kurių branduolį sudaro nusikalstamo elgesio veiksmų paieška. Pažymėtina, kad būtent nuo šios mokslinės paradigmos (požiūrio, prielaidos) prasidėjo visas kriminologijos mokslas³⁴, iš pradžių apsiribojęs ganėtinai primityviais biologiniais matavimais (biologinės teorijos), vėliau ėmėsi psichinių procesų tyrimo ir analizės, galiausiai perėjęs į sociologinę dimensiją (anomijos, subkultūros, diferencijuotų asociacijų ir kitos teorijos) bei modernius medicininius tyrimus (genetiniai, chromosomų, neurobiologiniai ir kiti tyrimai). Kriminalinės etiologijos paradigma siekiama:

- nustatyti sąlygas (veiksnius, nepriklausomus kintamuosius), kurios paaiškintų nusikalstamo elgesio kilmę;
- įrodyti, kad šie veiksniai yra nepriklausomi nei nuo vietos, nei nuo laiko, galioja visur ir visada³⁵ (pvz., neužimtumas, skurdas, genetika ir pan.).

Svarbi šio požiūrio prielaida yra ta, kad nusikalstamas elgesys iš esmės skiriasi nuo nenusikalstamo (konformistinio) elgesio, tik tada galima išskirti specifinius kintamuosius (nusikalstamo elgesio sąlygas / veiksmus / priežastis). Etiologine paradigma neklausama, kaip atsirado ir ką reiškia pažeidžiama socialinė norma, bet aprioriškai preziumuojamas jos galiojimas ir privalomas laikymasis. Šių kriminologinių tyrimų srityje dažniausiai naudojami tradiciniai tikslųjų mokslų metodai, jiems būdingas statiškumas, neatsižvelgiama į tapimo nusikaltėliu procesą, elgesio dinamiką³⁶. Nusikalstamo elgesio aiškinimas orientuojamas į praeities veiksmus, aiškinamas statistiniais dėsniais, vertinama tam tikra konkreti situacija. Nustačius atitinkamus veiksmus, siūlomos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės priemonės (pozityvistinė kriminologija).

Kriminalinė fenomenologija tiria tam tikras nusikalstamo elgesio formas, rūšis (pvz., lytinių, smurtinių, turtinių nusikalstamą elgesį, korupciją, ekologines nusikalstamas veikas, terorizmą, nusikalstamas veikas, susijusias su narkotikais, grupiškumą, vyrų, moterų, vaikų, nepilnamečių, pagyvenusių žmonių, migrantų nusikalstamą elgesį ir pan.)³⁷.

Viktimologija tiria (nusikalstamų veikų) aukų elgseną (lot. k. *victim* – auka). Pastaraisiais dešimtmėčiais Vakarų kriminologijoje viktimologiniai tyrimai tapo itin svarbia mokslinių tyrimų atšaka³⁸. Aptinkama nuomonė, kad viktimologiją jau būtų galima laikyti ir savarankišku mokslu³⁹. Viktimolo-

skirtųsi nuo ne nusikaltėlio, nusikaltėlių grupės viduje galima išskirti kriminalines ir ne kriminalines asmenybes, o prosociali asmenybė gali tapti kriminaline ir vėl virsti prosocialia. Žr. SCHNEIDER, Hans Joachim. Die kriminelle Persönlichkeit. Eigenschafts- versus Prozess-Modell. In: DÖLLING, D.; GÖTTING B.; MEIER B.-D.; VERREL T. (Hrsg.). *Verbrechen – Strafe – Resozialisierung. Festschrift für Heinz Schöch*. Berlin, New York: De Gruyter, 2010, p. 145.

³³ Plačiau žr. DOBRYNINAS, Aleksandras; SAKALAUSKAS, Gintautas; ŽILINSKIENĖ, Laima. *Kriminologijos teorijos*. Vilnius: Eugrimas, 2008.

³⁴ Pagal SCHWIND, Hans-Dieter. *Kriminologie. Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen*. 22. Aufl. Heidelberg: Kriminalistik, 2013, p. 91–151.

³⁵ Žr. LAMNEK, Siegfried. *Theorien abweichenden Verhaltens I. „Klassische Ansätze“*. 9. Aufl. Paderborn: Winfried Fink Verlag, 2013, p. 246–247.

³⁶ Ten pat, p. 247–249. Apie tapimą nusikaltėliu kaip tam tikrą procesą (dreifą) žr. MATZA, David. *Nusižengiamumo srovėje*. Vilnius: Vaga, 2004.

³⁷ Tyrimų kryptys kriminalinės fenomenologijos srityje Lietuvoje pasiskirsčiusios labai netolygiai, daugiausia dėmesio skiriama korupcijai, nepilnamečių nusikalstamam elgesiui ir nusikalstamoms veikoms, susijusioms su narkotikais. Plačiau žr. straipsnio autoriaus parengtą, nuolat atnaujinimą ir internete skelbiamą Kriminologinės literatūros lietuvių kalba sąrašą. Prieiga per internetą: <<http://web.vu.lt/tf/g.sakalauskas/paskaitu-ir-seminaru-medziaga/kriminologija/>>.

³⁸ Plačiau apie viktimologinių tyrimų metodiką ir anksčiau atliktus viktimologinius tyrimus Lietuvoje žr. ten pat.

³⁹ SCHNEIDER, Hans Joachim. *Viktimologie. Wissenschaft von Verbrechensofer*. Tübingen, 1975, p. 17; USCILA,

gija bando atsakyti į klausimą, kas yra nusikalstamų veikų aukos, kas ir kodėl jomis tampa, ieško tam tikrų dėsningumų, aukoms būdingų bruožų, netgi pačios aukos įtakos nusikalstamam elgesiui elementų, pabrėžia dažną aukos ir nusikaltėlio vaidmenų reliatyvumą, kurį sunkiai integruoja baudžiamoji ir baudžiamojo proceso teisė, galiausiai siūlo tam tikrą požiūrį į nusikalstamą veiką, kaip į socialinį konfliktą, perspektyvą bei atitinkamas priemones, pakeičiančias formalų baudimą (mediaciją, atkuriamojo teisingumo modelius ir kt.)⁴⁰.

Poenologijoje ir kriminalinėje terapijoje svarbiausias yra teisinių sankcijų (baudžiamųjų priemonių plačiuoju požiūriu) poveikio klausimas, jų efektyvumo ir veiksmingumo problema⁴¹. Šioje tyrimų srityje kriminologija makro- (visuomenės) ir mikrolygmeniu (atskirų grupių, asmenų) mėgina tirti įvairių baudžiamojo pobūdžio baudžiamųjų priemonių taikymą, jų poveikį visuomenei bei tam tikroms kaltininkų grupėms, žmonių elgesiui, analizuoja recidyvo problematiką, nusikaltėlių stigmatizacijos ir integracijos procesus⁴².

Teisminė psichologija ir psichiatrija analizuoja psichologinius ir psichinius procesus siedamos su asmens nusikalstamu elgesiu. Pakaltinamumo, riboto pakaltinamumo ir nepakaltinamumo ribos, nusikalstamo elgesio ateityje prognozė yra šių tyrimų objektas, taip pat sutrikusios psichikos nusikaltėlių terapija, reabilitacijos programos smurtiniams, seksualiniams nusikaltėliams, gydymo nuo priklausomybių formos bei rezultatai yra ir kriminologinių tyrimų sritis (šalia „grynosios“ medicinos, psichologijos, psichiatrijos).

Institucijų (veikimo) tyrimais analizuojama nusikalstamas veikas administruojančių institucijų veikla kontroliuojant nusikalstamą elgesį. Ideologiniuose šių tyrimų užkulisuose slypi kriminalinei etiologijai priešinga kontrolės primetimo paradigma⁴³. Šių tyrimų ideologinį profilį sudaro daug įvairių kriminologinių teorijų (stigmatizacijos, socialinio konflikto ir kt.), o šios krypties tyrėjai klausia ir analizuoja, kaip vyksta nusikalstamo elgesio nustatymo, vertinimo ir primetimo procesas, ar yra tam tikrų institucinės veiklos dėsningumų, tiria, kaip, kodėl ir kokie asmenys galiausiai paženklinami kaip „nusikaltėliai“.

Kriminalinė statistika – tai kiekybiniai duomenys apie oficialiai registruotą ir latentinį nusikalstamą elgesį. **Oficialiai registruotų nusikalstamų veikų statistika** dažnai tapatinama su realiu nusikalstamo elgesio paplitimu konkrečioje visuomenėje, tačiau toks tapatinimas yra labai netikslus ir klaidingas socialinės realybės suvokimo požiūriu. Oficialiai registruotos nusikalstamos veikos yra tik viso nusikalstamo elgesio (mažoji) dalis, dar vadinama „ledkalnio viršūne“. Todėl užregistruotos nusikalstamos veikos ne tik neparodo „nusikalstamumo realybės“, bet ir jų mažėjimas ar didėjimas (dinamika, struktūra) gali reikšti labai skirtingus dalykus: pavyzdžiui, registruotų nusikalstamų veikų

Rokas. *Viktimologijos pagrindai*. Vilnius, 2005, p. 7; žr. taip pat MICHAILOVIČ, Ilona. *Viktimologijos raida ir perspektyvos: mokymo priemonė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.

⁴⁰ Žr., pavyzdžiui, DÜNKEL, Frieder; GRZYWA-HOLTEN, Joanna; HORSFIELD, Philip (eds.). *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters*. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2015.

⁴¹ Žr., pavyzdžiui, SAKALAUSKAS, Gintautas. Ar prasminga probacijos tarnybų darbą vertinti pagal probuojamųjų recidyvą? *Teisės problemos*, 2014, nr. 4 (86), p. 5–28; SAKALAUSKAS, Gintautas. Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje? *Kriminologijos studijos*, 2014, nr. 2, p. 95–136; SAKALAUSKAS, Gintautas; JARUTIENĖ, Liubovė. *Probacijos veiksmingumo vertinimas*. Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015; SAKALAUSKAS, Gintautas. Šiuolaikinės baudžiamosios politikos Lietuvoje bruožai ir padariniai. Iš *Ketvirtis amžiaus tiriant ir reformuojant Lietuvos teisinę sistemą*. Moksl. red. P. Ragauskas ir J. Paužaitė-Kulvinskienė. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, Akademinė leidyba, 2016, p. 205–247.

⁴² Galima paminėti, kad, pavyzdžiui, dauguma Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijų, skirtų įvairioms teisinėms sankcijoms nusikaltėliams taikyti, baigiasi kriminologinių tyrimų šioje srityje pabrėžimu.

⁴³ Žr., pavyzdžiui, CHRISTIE, Niels. *Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė*. Vilnius: Eugrimas, 1999.

mažėjimas gali būti siejamas su didėjančiu gyventojų nepasitikėjimu policija, didėjimas – reikšti aktyvesnę socialinę kontrolę ar didesnę visuomenės jautrumą tam tikroms socialinėms problemoms (pvz., smurtui šeimoje, vaikų seksualiniam išnaudojimui ar pan.), iškeliant į paviršių tam tikras socialines problemas; neproporcingas tam tikrų socialinių grupių reprezentavimas kriminalinėje statistikoje (pvz., jaunimo, užsieniečių, bedarbių ir kt.) gali reikšti formalios socialinės kontrolės orientavimąsi (tik) į pažeidžiamas socialines grupes ir pan. Taigi, viena vertus, oficialiąją registruoto nusikalstamo elgesio statistiką svarbu mokėti **tinkamai interpretuoti**⁴⁴, atsižvelgti į įvairių veiksnių kompleksiskumą, kad statistika nevirštų „trečiajame melo forma“, kaip kartais ironiškai pastebima⁴⁵. Kita vertus, kriminologijoje bandoma kuo daugiau sužinoti ir apie **latentinį nusikalstamą elgesį** (neregistruotą teisėsaugos institucijose), naudojant įvairius empirinius metodus, tačiau ir čia susiduriama su įvairiomis problemomis – pradedant „latentinių nusikalstamų veikų“ apibrėžimu⁴⁶ ir baigiant jų apimties bei tendencijų interpretavimu⁴⁷, taip pat ištyrimo galimybėmis – vadinamuoju absoliučiu latentiskumu. **Absoliutų arba dvigubą latentiskumą** sudaro nusikalstamos veikos, kurios netampa žinomos ne tik teisėsaugai, bet ir latentinio nusikalstamo elgesio tyrėjams. Nors nusikalstamų veikų latentiskumo tyrimo rezultatai neabejotinai parodo realesnę tokių veikų padarymo per konkretų laikotarpį mastą, jie vis tiek nėra ir negali būti visiškai objektyvūs. Dvigubas arba absoliutus latentiskumas egzistuoja, nes: a) faktiškai neįmanoma ištirti tam tikrų socialinių grupių ar asmenų, įskaitant ir pasižymintį dažnu nusikalstamu elgesiu arba dideliu viktimiškumu, padarytą ar patirtą nusikalstamą elgesį (pvz., benamių, beraščių, prostitučių, kalinių, karių, asmenų, turinčių protinę ar psichinę negalią, mažų vaikų, senų žmonių, aukščiausio lygio valstybės pareigūnų, tarnautojų, politikų, stambiausių verslininkų ir kt.); b) latentinių nusikalstamų veikų tyrimai neduoda platesnės informacijos apie nusikalstamas veikas, kurias kaltininkas arba auka dėl vienos ar kitos priežasties linkusi nuslėpti (meluoja) (pvz., dėl gėdos, nepasitikėjimo, intymumo, baimės ar pan.) arba sąžiningai klysta (neprisimena, nežino, ar tai buvo nusikalstama veika, ar šiaip nelaimingas atsitikimas / įvykis, tam tikrų veiksmų nevertina kaip nusikalstamų, nors jie objektyviai tokie buvo, ar, atvirkščiai, ir pan.)⁴⁸.

Pasitelkiant kolegą iš Kelno vokiečių kriminologą F. Neubacherio sudarytą schemą, 2 paveiksle vaizduojamas oficialiai registruoto ir latentinio nusikalstamo elgesio santykis, įskaitant ir šešėlyje likantį absoliutų arba dvigubą latentiskumą.

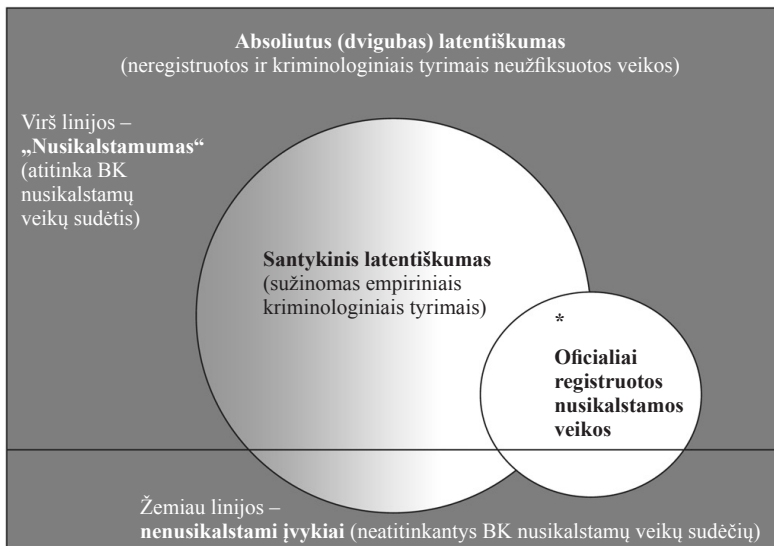
⁴⁴ Plačiau žr. SAKALAUSKAS, Gintautas. *Įvadas į empirinę kriminologiją*. Metodinė priemonė. Vilnius: Eugrimas, 2007; SAKALAUSKAS, Gintautas; DOBRYNINA, Margarita; JUSTICKAJA Svetlana [et al]. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Teisės instituto mokslo tyrimai, t. 7. Vilnius: Eugrimas, 2011.

⁴⁵ Plačiau žr. ten pat. Galima pažymėti, kad netgi šios „paprastosios“ kriminologijos srityje visos Lietuvos institucijos, kurios savo veiklos ataskaitose pateikia oficialią kriminalinę statistiką, ją interpretuoja labai paviršutiniškai ir dažnai – klaidingai. Atliekant vien tik šią analizę galima matyti didelį potencialią kriminologams Lietuvoje.

⁴⁶ Esminė problema – ar galima laikyti nusikalstamu elgesį, apie kurį kriminologinio tyrimo metu pasisako taip pasielgęs (angl. *self-report*) arba nuo jo nukentėjęs asmuo, kai šis elgesys toks nebuvo įvertintas teisėsaugos institucijų (nes apie jį nebuvo joms pranešta) ir teismo, taip pat – kaip užtikrinti, kad tokių tyrimų metu elgesys, apie kurį klausiam, atitiktų Baudžiamajame kodekse numatytų nusikalstamų veikų sudėtis ir būtų suprantamas respondentui. Beje, visišku nonsensu galima vadinti vienoje iš Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos sudaromų statistinių lentelių pateikiamus duomenis apie „registruotas latentines nusikalstamas veikas“ – tokių „duomenų“ atitikmeniu galėtų būti, pavyzdžiui, pasakymas, kad „apžiūros metu lavonas dar buvo gyvas“. Šis pavyzdys (ir daug kitų) rodo fundamentalų kriminologinių žinių ir kompetencijos trūkumą policijoje.

⁴⁷ Žr., pavyzdžiui, KIŠKIS, Alfredas. Registruoto nusikalstamumo statistikos ir viktimologinių tyrimų domenų kompleksinio panaudojimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 2012, nr. 4 (2), p. 697–717.

⁴⁸ Plačiau žr., SAKALAUSKAS, Gintautas. *Įvadas į empirinę kriminologiją*. Metodinė priemonė. Vilnius: Eugrimas, 2007; SAKALAUSKAS, Gintautas; DOBRYNINA, Margarita; JUSTICKAJA Svetlana [et al]. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Teisės instituto mokslo tyrimai, t. 7. Vilnius: Eugrimas, 2011.

* Tarpinis laukas – praneštos ir registruotos bei tyrimais užfiksuotos nusikalstamos veikos

2 pav. Registruotų ir latentinių nusikalstamų veikų santykis⁴⁹

2. Neteisingi arba nepagrįsti lūkesčiai kriminologijai ir stereotipų gniaužtai

Nusikalstamumas ir nuo normos nukrypstantis elgesys yra ne vien kriminologijos tyrimų sritis, bet ir išskirtinis visuomenės domėjimosi objektas. Šis dėmesys remiasi asmeniniais vertinimais, į nusikalstamo elgesio apraiškas ir jų pateikimą (dažniausiai – žiniasklaidoje) dažniausiai reaguojama neracionaliai, jausmiškai ir morališkai, formuojasi klišės, stereotipai, išankstinės nuostatos („neperklaustas žinojimas“) apie nusikalstamumą, nusikaltėlius, įvairias deviācijas, taip pat apie kriminologus ir kriminologiją.

Kriminologijoje žinoma daug atliktų tyrimų, kurie parodė, kad daugėjant žiniasklaidoje pateikiamų pranešimų apie nusikalstamo elgesio atvejus, didėja ir **gyventojų jaučiama grėsmė nukentėti nuo nusikalstamo elgesio**. Nesvarbu, vaizduojamos aukos ar kaltininkai, kaltieji ar nekaltieji, teisėjai ar tiesiog gyventojai, nepilnamečiai, jauni suaugę ar suaugusieji, priklausantys žemesniam, vidutiniam ar aukštesniam visuomenės sluoksniui, turtingi, smurtiniai ar seksualiniai nusikaltimai visada pristatomi kaip sunkūs ir (arba) visiems keliantys grėsmę⁵⁰. Tikimybė tapti tokio nusikaltimo auka yra labai maža, žiniasklaidoje vaizduojami atvejai yra labai reti (todėl jie ir vaizduojami!), tačiau susikurti vaizdiniai ne tik **formuoja požiūrį į nusikalstamą elgesį**, nusikaltimą ir (būtinai) reakcijos į jį formas, bet ir stipriai apriboja nuteistųjų tolesnio gyvenimo visuomenėje (integracijos) galimybes.

Dauguma žmonių yra pasielgę nusikalstamai ir tapę nusikalstamo elgesio aukomis, tačiau dažniausiai tai būna **nesunkios nusikalstamos veikos**. Kita vertus, dalis objektyviai sunkių nusikaltimų (ekonomikai, finansų sistemai ar aplinkai) visuomenėje tokiais nelaikomi, nes kiekvienas atskirai visuomenės gyventojas patiria tik nedidelę žalą arba nepatiria jokios tiesioginės žalos. Toks nusikalsta-

⁴⁹ NEUBACHER, Frank. *Kriminologie*. 2. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2014, p. 37.

⁵⁰ SCHNEIDER, Hans Joachim. *Kriminologie*. Berlin, New York: De Gruyter, 1987, p. 160.

mas elgesys neatitinka stereotipinio nusikaltimo ir nusikaltėlio įvaizdžio⁵¹. **Su sunkiais smurtiniais nusikaltimais asmeniškai susiduriama labai retai**, todėl šis asmeninės patirties trūkumas kompensuojamas žiniasklaidoje pateikiama informacija, darančia įtaką ir kuriant bei taikant baudžiamuosius įstatymus. Atsiranda nusikaltimų baimė, sujungta su bendromis gyvenimo baimėmis ir nukreipta į klaidingus (t. y. realiai beveik negresiančius) sunkius smurtinius nusikaltimus. Tačiau kur kas didesnė tikimybė tapti smulkių turtinių, ekonominių, su aplinkos užteršimu ar kelių transporto eismu susijusių nusikaltimų, kurių baiminamasi daug mažiau ar apskritai nesibaiminama, auka.

Vokiečių kriminologas H. J. Schneideris atkreipia dėmesį į tokius dažnus vyrujančius stereotipus, kurie išstumia racionalų kriminologinį požiūrį į nusikalstamą elgesį, kai, pavyzdžiui⁵²:

- **nusikaltėliais laikomi svetimi ir už visuomenės ribų esantys asmenys**, kuriuos tiesiog reikia „sugaudyti“ ir izoliuoti, tokiu būdu nusikalstamumo problema neva bus išspręsta. Toks klaidingas vertinimas projektuojamas ir į kriminologiją, kuri tapatinama su kriminalistika, užsiimančia nusikaltimų tyrimu ir nusikaltėlių paieška. Remiantis turimomis kriminologinėmis žiniomis bandant racionaliai paaiškinti nusikalstamumo būklę, formas, tendencijas, sąlygas, veiksnius bei pasiūlyti adekvačias ir tinkamas reakcijos į nusikalstamą elgesį formas, makrolygmeniu parodydama nusikalstamo elgesio ir socialinės reakcijos į jį kompleksiskumą, **kriminologija nuvertinama** kaip „nusikaltėlių užtarėja“, neskoningai gadinanti „monstrų“ deginimo fiestą, esą nepagrįstai mėgindama nuimti viešoje erdvėje suformuotas ryškias kaukes nuo nusikaltėlių veidų; fantazijos tampa realybe, nes jomis tikima ir jos tampa asmeninio nusikalstamumo suvokimo ir reagavimo į jį pagrindu⁵³;
- nors sunkūs smurtiniai nusikaltimai yra santykinai labai retas reiškinys kiekvienoje visuomenėje, tačiau susikurtos fantazijos apie tokius nusikaltimus yra visuotinis ir plačiai paplitęs fenomenas. Žiniasklaidoje plačiau aprašant vien netipiškus ir išskirtinius atvejus, **susikuriamas klaidingas įvaizdis ir apie kriminologijos tyrimų objektą**, laikant ją „nerimtu sensacijų mokslu“;
- teisėsaugos institucijų darbuotojams svarbiausia yra atlikti jiems pavestas užduotis: kriminalinė policija turi išaiškinti (ištirti) įvykį ir nustatyti kaltininką, teismo užduotis – laikantis teisinės valstybės principų ir baudžiamojo proceso teisės normų teisingai šią veiką įvertinti, o bausmių vykdymo institucijos turi vykdyti bausmes pagal teisės aktuose įtvirtintas nuostatas. Šios srities praktikai linkę kriminologiją vertinti kaip **nuo konkrečios realybės, su kuria jiems tenka susidurti, nutolusį mokslą**. Praktinėje teisėsaugos institucijų veikloje svarbioms įrodymų rinkimo, bausmės parinkimo, skyrimo ir kitoms problemoms spręsti dažnai remiamasi praktine „gyvenimo patirtimi“ ir „žmogaus esmės pažinimo“ principais, kurie dažniausiai moksliskai nėra patikrinti ir dažnai formuojami pagal stereotipus. Dažnas **priekaištas kriminologijai**, esą ji tėra „nuo praktikos nutolusi teorija“, **nėra teisingas**, nes jos užduotis yra pasitelkus mokslinius metodus ištirti socialines ir psichologines nusikalstamumo ir deviacijos sąsajas. Todėl kriminologija gali tik netiesiogiai atsakyti į daugelį praktiškų keliamų klausimų,

⁵¹ Galima atkreipti dėmesį į tai, kad prokuratūrų ir teismų praktikoje Lietuvoje pastaraisiais metais galima pastebėti „nesmurtinių“ ir „smurtinių“ nusikalstamų veikų priešpriešinimą, pastarąsias laikant savaime „sunkesnėmis“, „pavojingesnėmis“, vertomis griežtesnio baudimo, įkalinimo ir pan. Toks argumentavimas neatitinka ne tik kriminologinės realybės, bet ir sisteminės baudžiamosios teisės logikos, yra turbūt skatinamas paviršutiniškų žiniasklaidos aktualijų keliamų emocijų.

⁵² Ten pat, p. 3–5; žr. taip pat SAKALAIŠKAS, Gintautas. *Įvadas į empirinę kriminologiją*. Metodinė priemonė. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 9–11.

⁵³ SCHNEIDER, Hans Joachim. *Kriminologie*. Berlin, New York: De Gruyter, 1987, p. 159. Galiu tik papildyti asmenine patirtimi, kad ne kriminologų bendruomenėje tikrai nėra lengva atstovauti kriminologinei minčiai – visų pirma todėl, kad visi viską apie nusikalstamumą ir taip dažniausiai jau „žino“, be kriminologų pagalbos.

tiesioginių atsakymų būna retai, iš dalies ir todėl, kad patys praktikai yra šių sąsajų dalis. Bet kuriuo atveju daugeliu kriminologinių tyrimų ir teorinių kriminologinių diskusijų siekiama geriau suvokti nusikalstamo elgesio reiškinį, kartu – ir (bent iš dalies) **padėti teisėsaugos institucijoms**, nors tokios užduoties visa kriminologija sau ir nekelia;

- **skirtingos kriminologų pozicijos ir požiūriai**, skirtingas su nusikalstamumu susijusių reiškininių vertinimas, skirtingos nuomonės ir nesutarimai gali sudaryti įspūdį, kad kriminologija neturi tvirto mokslinio stuburo, o kritinė (radikalioji) kriminologija tesiekia sistemiškai išmušti iš vėžių valstybės institucijas (policiją, prokuratūrą, teismus, bausmių vykdymo institucijas)⁵⁴ ir veikia disfunkcionaliai jas tik kritikuodama ir nuolat perklaudama jų veiklos metodus bei rezultatus. Ši kritika gali būti palaikyta paprasta politine ideologija fanatikų, taikančių „minkštus“ sociologinius ir psichologinius metodus, kuriems terūpi pasikeisti nuomonėmis „iš dramblio kaulo bokšto“, o ne padėti visuomenei ir teisėsaugai spręsti nusikalstamo elgesio problemas. Tačiau kriminologinių **vertinimų ir nuomonių įvairovė nereikia, kad kriminologija neturi kertinės mokslinės ašies**, dėl kurios visuotinai nebūtų sutariama. Tam tikri požiūriai vertinami skeptiškiau ar jiems pritariama labiau, tačiau tol, kol jie neperžengia elementarių mokslinių ir etinių ribų, gali būti vienijami po kriminologijos stogu.

3. Kriminologijos daugialypiškumas ir nesantuokinis santykis su baudžiamąja teise

Kontinentinėje Europoje tradiciškai skiriama tradicinė-tarpdalykinė ir kritinė kriminologija⁵⁵, o anglų ir amerikiečių erdvėje rasime (post)kritinės, postmodernios, feministinės, konstitutyvines (angl. *constitutive*, būtų galima versti kaip „sudėtinės“), kultūrinės, taikdariškos, (kairiosios) realistinės, nu-teistųjų radikaliosios (angl. *convict-radical*), taip pat vyraujančias administracinės arba vadybinės ir kontrolės kriminologijos kryptis⁵⁶. Taigi kriminologijoje yra labai įvairių tyrimo krypčių ir iš dalies skirtingų kertinių nuostatų, kuriomis remiantis šie tyrimai atliekami.

Pavyzdžiui, JAV kriminologas save supranta kaip „intelektualiai išsilavinusį stebėtoją“, galintį kontroliuoti nusikalstamumo sukeltus jausmus ir siejantį nusikalstamą elgesį pirmiausia su išmokimo procesais intymiose socialinėse grupėse⁵⁷. Daugiausia remiamasi sociologinėmis ir socialinėmis-psichologinėmis nusikalstamumo kilmės teorijomis: pavyzdžiui, socialinės dezorganizacijos teorija, socialinio išmokimo teorija ir kontrolės teorija, papildyta psichoanalitinėmis socialinėmis-psichologinėmis įžvalgomis. Baudžiamųjų įstatymų leidybos ir jų taikymo studijos yra privaloma sudedamoji kriminologijos dalis. Radikalios marksistinės teorijos, klasikinės konservatyviosios teorijos ir biosocialinės teorijos toleruojamos, tačiau turi tik nereikšmingą įtaką kriminologiniam mąstymui⁵⁸.

Kontinentinėje Europoje tradiciškai kriminologija dažniausiai dėstoma teisės fakultetuose, kriminologai dažnai turi pagrindinį teisinį išsilavinimą ir jo pagrindu kuria kriminologiją. Lietuvoje taip pat stipri sociologijos pagrindu auganti kriminologija, kurios centras yra Vilniaus universiteto Filosofijos

⁵⁴ Jas tiesiog vadindama „absurdo sistema“. Žr., pavyzdžiui, WAGNER, Georg. *Das absurde System. Strafurteil und Strafvollzug in unserer Gesellschaft*. Heidelberg: C. F. Müller Juristischer Verlag, 1985.

⁵⁵ Plačiau žr. GAVENAITĖ, Aušra. Kritinė kriminologija kontinentinėje Europoje: ištakos ir pagrindinės idėjos. *Teisės problemos*, 2007, nr. 3 (57), p. 43–61; ŠUPA, Maryja. Kultūrinė kritinės kriminologijos transformacija. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2014, nr. 1 (34), p. 146–167.

⁵⁶ KAISER, Günter. Kriminologie als interdisziplinäre und internationale Wissenschaft. In: SCHNEIDER, H. J. (Hrsg.). *Internationales Handbuch der Kriminologie*. Band 1. Grundlagen der Kriminologie. Berlin: De Gruyter Recht, 2007, p. 27.

⁵⁷ SCHNEIDER, Hans Joachim. *Kriminologie*. Berlin, New York: De Gruyter, 1987, p. 151.

⁵⁸ Ten pat.

fakultete, o Lietuvos kriminologų asociacija vienija ir kitą pagrindinį išsilavinimą turinčius kriminologus (psichologijos, socialinio darbo ir kt.), dirbančius ir akademinėje, ir praktinėje srityje. Toks kriminologijos asmeninis tarpdalykiškumas ją tik **praturtina**, suteikia daugiau galimybių, tačiau formuoja ir skirtingas grėsmes. Teisės studijų kontekste vienas iš aktualiausių kriminologijos reikšmės vertinimų susijęs su jos ir baudžiamosios teisės santykiu – kriminologija kartais **nepagrįstai susiaurinama iki pagalbino mokslo baudžiamajai teisei** – beje, būtent tokia kriminologija ir tebuvo toleruojama sovietinėje ideologijoje. Kriminologijai, savaime suprantama, nebuvo leidžiama iš esmės perklausti nusikalstamo elgesio konstravimo ir primetimo mechanizmus, nes tai būtų reiškę kritiką visai sistemai. Iki šiol Lietuvos kriminologijoje jaučiama didelė kritinio požiūrio praraja, natūraliai susiformavusi totalitarinės sprespaudos metais, nors būtent jis XX a. šeštuoju ir septintuoju dešimtmečiais vyravo kontinentinėje Vakarų Europoje⁵⁹ ir ligi šiol sudaro reikšmingą kriminologijos dalį, iš dalies pakeitusią ir baudžiamojo persekiojimo tradiciją ir kultūrą.

Šiuolaikinėje kriminologijoje nusikalstamumo kilmė pirmiausia siejama su socialiniais procesais, kuriuose dalyvauja kaltininkas, auka ir visuomenė⁶⁰. Moderni kriminologija domisi ne vien elgesiu žmonių, kuriuos kiti pavadino nusikaltėliais, bet ir **žmonių, kurie kitus įvardija nusikaltėliais, elgesiu**. Kadangi nuo baudžiamosios teisės priklauso, koks elgesys vertinamas kaip nusikalstamas, kriminologija turi analizuoti, **kaip kuriama ir taikoma baudžiamoji teisė**⁶¹. Baudžiamieji įstatymai kuriami tam tikrame socialiniame kontekste, kuris padeda geriau užtikrinti tam tikros grupės interesus visuomenėje, o baudžiamosios teisės normų taikymas vyksta uždaroje struktūroje⁶². Teisė nėra vien tai, kas parašyta įstatymų tekstuose, teismų sprendimuose ar įstatymus įgyvendinančiuose teisės aktuose, tačiau tai taip pat yra ir metodas, **siūlomas veikimo procesas**⁶³. Nyderlandų kritinis kriminologas L. Hulsmanas (1923–2009) (beje, 1948 m. baigęs teisę Leideno universitete) **baudžiamąją teisę yra pavadinęs socialine problema pačia savaime**, nes kriminalinės justicijos sistema yra uždara, pagrįsta sava logika, kuri iš esmės nesprensdžia jokių nusikalstamo elgesio problemų, tik dar daugiau jų kuria⁶⁴. Taigi baudžiamoji teisė visų pirma yra kriminologinė problema, o ne atvirksčiai.

Kita vertus, dar Francui von Lisztui (1851–1919) klasikinės kalte paremtos baudžiamosios teisės dogmatikai priekaištavo, kad jis su savo į specialią prevenciją orientuotais baismės tikslais iš baudžiamosios teisės nepaliks nieko, išskyrus „apgailėtinus griuvėsius“⁶⁵. Didžiausias priekaištas F. von Lisztui buvo siejamas ne su jo neigtu baismės kaip atpildo tikslu, bet su propagotu determinizmu, žmogaus valios laisvės abejonėmis, griaunančiomis kertinį baudžiamosios teisės pagrindą. Tačiau šiais laikais baudžiamosios teisės teisę egzistuoti neigiantys kriminologiniai teiginiai yra reti ir pavieniai. Išskirtinai abolicionistinių ir radikalų ženklinimo (stigmatizacijos) teiginių laikosi tik pavieniai kriminologai, o nusikalstamą elgesį paaiškinančių veiksnių paieška **nebėra suprantama kaip kaltės neigimo strategijų kūrimas**. Baudžiamosios teisės, kaip valstybės reakcijos į nusikalstamą elgesį, būtinumas grindžiamas politiniais valstybės egzistavimo motyvais. Ilgalaikėje perspektyvoje be tokios

⁵⁹ Plačiau žr. СМОРГУНОВА, Анна. *Современная зарубежная криминология: критическое направление*. Санкт-Петербург: Издательство РГПУ им. А. И. Герцена, 2005.

⁶⁰ SCHNEIDER, Hans Joachim. *Kriminologie*. Berlin, New York: De Gruyter, 1987, p. 91.

⁶¹ QUINNEY, Richard. Ansätze zu einer Soziologie des Strafrechts. In: LÜDERSEN, K., SACK, F. *Seminar: Abweichendes Verhalten II. Die gesellschaftliche Reaktion auf Kriminalität*. Band 1. Strafgesetzbildung und Strafrechtsdogmatik. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1975, p. 47.

⁶² Ten pat, p. 58.

⁶³ Ten pat, p. 74.

⁶⁴ Plačiau žr. DORLING, Danny; GORDON, Dave; HILLYARD, Paddy [et al]. *Criminal obsessions: Why harm matters more than crime*. 2nd edition. London: Centre for Crime and Justice Studies, 2008.

⁶⁵ KASPAR, Johannes. Kriminologie und Strafrecht – getrennte Welten? In: NEUBACHER, F.; KUBINK, M. (Hrsg.). *Kriminologie – Jugendkriminalrecht – Strafvollzug. Gedächtnisschrift für Michael Walter*. Berlin: Duncker & Humblot, 2014, p. 85.

reakcijos bendras žmonių sugyvenimas būtų sunkiai įsivaizduojamas. Valstybei tenka pareiga siekti joje gyvenančių žmonių saugumo, o per atitinkamų bausmių, kaip reakcijos į nusikalstamą elgesį priemonių, taikymą, valstybės galia tampa matoma. Tokia valstybės reakcija yra demonstruojama, kad į normos pažeidimą buvo atkreiptas dėmesys ir kad ji (reakcija) yra būtina, siekiant užtikrinti tinkamą bendravimą, demokratinį dalyvavimą ir socialinį visuomenės solidarumą⁶⁶. Kita vertus, iš kriminologinių tyrimų žinoma, kad tokią **stabilizuojančią funkciją** gali, pavyzdžiui, atlikti ir moderuojamas mediacijos tarp kaltininko bei aukos procesas, o pati griežčiausia bausmė – laisvės atėmimas – dažniausiai turi ilgalaikį neigiamą šalutinį poveikį, taigi turėtų būti taikoma tik neišvengiamais atvejais, kaip paskutinė priemonė. Iš kriminologinių tyrimų taip pat žinoma, kad **atgrasantis bausmės poveikis** (bendrosios prevencijos požiūriu) **yra labai menkas**, jis nedidėja griežtinant gresiančias sankcijas – priešingai, nei dažnai įsivaizduojama ar netgi bandoma argumentuoti didinant baudžiamuosiuose kodeksuose numatytas sankcijas⁶⁷. Kriminologiniai tyrimai rodo, kad žmonės nenusikalsta ne todėl, kad bijo gresiančių bausmių, o nusikalsta ne todėl, kad jų nebijo arba kad jos esą yra švelnios ar mažos – tiesiog apie jas negalvoja, jų nežino arba tikisi jų išvengti. Tokios kriminologinės įžvalgos neneigia baudžiamosios teisės iš esmės, tačiau remdamosi empiriniais tyrimais **skeptiškai vertina tam tikras dogmines nuostatas**, atskiras normas ir (ar) jų taikymo praktiką.

Taigi šis trumpas kriminologinės problematikos pristatymas akivaizdžiai rodo, kad teisininkai turi mokytis teisės normas visuomenės atžvilgiu taikyti kritiškai, jie turi suprasti, kad teisės normos nuolat keičiasi, jie negali būti mokomi būti paprasti „teisės technikai“, temokantys pritaikyti galiojančias teisės normas. Jie turi mokytis apdoroti empirinę socialinių mokslų informaciją, nes iš jų bus tikimasi, kad savo teisinėje praktikoje jie tokią informaciją supras, mokės kritiškai įvertinti ir apdoroti. Kriminologijos plotmėje kiekvienas teisininkas gali įgyti **kompetenciją savarankiškai dirbti su empirine (kriminologine) informacija**⁶⁸. Todėl kriminologija, be abejo, turi būti privalomas teisės studijų dalykas, nes kriminologija ne vien suteikia žinių, bet ir moko humanistinės laikysenos kaltininko ir aukos atžvilgiu. Teisininkui turi būti aišku, kad baudžiamoji teisė negali būti taikoma afektyviai-emocionaliai, jis turi mokytis kontroliuoti savo jausmus kaltininkui ir aukai. Racionali baudžiamosios teisės kūrimo ir taikymo praktika yra esminis kriminologinio išsilavinimo universitetuose tikslas⁶⁹, kurio siekiama kriminologines žinias ir kompetenciją suteikiant (būsimiems) teisininkams, taip pat ir įgyjant savarankišką kriminologo profesiją asmenims, galėsiantiems dirbti įvairiose teisės kūrimo ir taikymo srityse.

Išvados ir perspektyvos

Klausimas „Kodėl kriminologija?“ šiame straipsnyje keliamas visų pirma orientuojantis į (teisės) studijas, taip pat į visą teisės kūrimo ir taikymo procesą. Remiantis atlikta analize galima teigti, kad:

1. Kriminologijos tyrimų objektas yra išskirtinai svarbus socialiniu, ekonominiu ir teisiniu požiūriu, todėl šių tyrimų plėtojimas ir jų rezultatų pristatymas teisės ar savarankiškose kriminologijos studijose yra neišvengiamai būtinas.
2. Būtų itin pavojinga ir neperspektyvu, jei teisėkūros ir teisės taikymo srityje dirbantys praktikai vadovautųsi tik stereotipiniais ir paviršutiniškais įsivaizdavimais apie nusikalstamą elgesį ir

⁶⁶ RÖSSNER, Dieter. Empirische Perspektiven zur Legitimation der Kriminalstrafe. In: DÖLLING, D.; GÖTTING, B.; MEIER, B.-D.; VERREL, T. (Hrsg.). *Verbrechen – Strafe – Resozialisierung. Festschrift für Heinz Schöch*. Berlin, New York: De Gruyter, 2010, p. 638.

⁶⁷ Plačiau žr. SAKALAUSKAS, Gintautas. Šiuolaikinės baudžiamosios politikos Lietuvoje bruožai ir padariniai. Iš *Ketvirtis amžiaus tiriant ir reformuojant Lietuvos teisinę sistemą*. Moksl. red. P. Ragauskas ir J. Paužaitė-Kulvinskienė. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, Akademinei leidyba, 2016, p. 205–247.

⁶⁸ SCHNEIDER, Hans Joachim. *Kriminologie*. Berlin, New York: De Gruyter, 1987, p. 155.

⁶⁹ Ten pat, p. 156.

reakcijos į jį veiksmingumą – tokius įsivaizdavimus nuolat perša žiniasklaida ir neapibendrinta pavienių žmonių patirtis. Todėl kriminologijos dėstymo teisės ir kitose studijose uždavinys turi būti dvejopas: jis ne tik turi remtis aktualiais kriminologiniais tyrimais ir juos pristatyti, bet ir suteikti kompetenciją ateityje jais domėtis ir jų rezultatus taikyti savarankiškai.

3. Kriminologija nėra vienašalis mokslas, jame apibendrinamos įvairios ir iš dalies labai skirtingos kriminologinės mokslinės paradigmos, požiūriai, mokslinės ir praktinės intencijos. Kriminologijos daugialypiškumas ir tarpdalykiškumas turėtų būti vertinami kaip pranašumas ir galimybė iš įvairių kampų pažvelgti į kriminologijos tyrimų objektą.
4. Kriminologija yra empirinis, patirties mokslas, todėl ir pačiai kriminologijai (studijoms) vertinti neišvengiamai būtina remtis patirtimi. Apibendrinant penkerių metų Vilniaus universiteto Teisės fakultete dėstomo kriminologijos kurso studentų vertinimus – atsakymus į klausimą, ką jiems davė šis kriminologijos kursas, dažniausiai buvo minimi du dalykai: a) pakitęs požiūris į nusikalstamą elgesį ir poveikio jam galimybes; b) daug kritiškesnis pranešimų žiniasklaidoje apie nusikalstamo elgesio apraiškas vertinimas. Atsižvelgiant į tai, kas analizuojama šiame straipsnyje, galima daryti išvadą, kad toks kriminologijos kurso poveikis yra optimalus, belieka siekti, kad jis ne tik aprėptų maksimaliai įmanomą studentų kiekį, bet ir būtų kokybiškas ir ilgalaikis.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija 2015–2025 metų programa, patvirtinta 2015 m. kovo 10 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XII-1537. *TAR*, 2015-03-16, nr. 3856.
2. Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010–2016 metų programa, patvirtinta 2010 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XI-1078. *Valstybės žinios*, 2010-11-11, nr. 132-6720.
3. Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programa, patvirtinta 2008 m. balandžio 24 d. LRV nutarimu Nr. 392. *Valstybės žinios*, 2008-04-30, nr. 51-1892.
4. Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programa, patvirtinta 2014 m. gegužės 28 d. LRV nutarimu Nr. 485. *TAR*, 2014-06-02, nr. 5986.
5. Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programa, patvirtinta 2015 m. gegužės 7 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XII-1682. *TAR*, 2015-05-13, nr. 7293.

Mokslinė literatūra

6. *Alfonsą Čepą prisimenant...* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.
7. CHRISTIE, Niels. Kriminalität ist eine unerschöpfliche Ressource. *Neue Kriminalpolitik*, 1998, Heft 2, p. 6–8.
8. CHRISTIE, Niels. *Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė*. Vilnius: Eugrimas, 1999.
9. DOBRYNINA, Margarita. Kriminologinio žinojimo konstravimas: valdžios vaidmuo. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 4 (66), p. 109–125.
10. DOBRYNINAS, Aleksandras; ČESNIENĖ, Ilona; DOBRYNINA, Margarita; GIEDRAITIS, Vincentas; MERKEVIČIUS, Remigijus. *Kriminalinės justicijos suvokimas visuomenėje*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.
11. DOBRYNINAS, Aleksandras; DRAKŠIENĖ, Anna; GAIDYS, Vladas; VILEIKIENĖ, Eglė; ŽILINSKIENĖ, Laima. *Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.
12. DOBRYNINAS, Aleksandras; GAIDYS, Vladas. *Ar saugi Lietuvos visuomenė? Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą*. Vilnius: 2004.
13. DOBRYNINAS, Aleksandras. Kriminologija ir valdžia. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2007, Nr. 2 (70), p. 6–10.
14. DOBRYNINAS, Aleksandras; SAKALAUSKAS, Gintautas. Country survey: Criminology, crime and criminal justice in Lithuania. *European Journal of Criminology*, September 2011, No. 8 (5), p. 421–434.

15. DOBRYNINAS, Aleksandras; SAKALAUSKAS, Gintautas; ŽILINSKIENĖ, Laima. *Kriminologijos teorijos*. Vilnius: Eugrimas, 2008.
16. DORLING, Danny; GORDON, Dave; HILLYARD, Paddy [et al]. *Criminal obsessions: Why harm matters more than crime*. 2nd edition. London: Centre for Crime and Justice Studies, 2008.
17. DÜNKEL, Frieder; GRZYWA-HOLTEN, Joanna; HORSFIELD, Philip (eds.). *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters*. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2015.
18. GAVĖNAITĖ, Aušra. Kritinė kriminologija kontinentinėje Europoje: ištakos ir pagrindinės idėjos. *Teisės problemos*, 2007, Nr. 3 (57), p. 43–61.
19. ГИЛИНСКИЙ, Яков. *Криминология: теория, история, эмпирическая база, социальный контроль*. Санкт-Петербург: Издательский дом „Алеф-Пресс“, 2014.
20. JUSTICKAJA, Svetlana. *Įrodymais pagrįstos politikos įgyvendinimas nusikaltimų prevencijos srityje: užsienio šalių patirtis ir jos pritaikymo Lietuvoje galimybės*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2017.
21. JUSTICKAJA, Svetlana. Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityviosios prie įrodymais grindžiamos. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 1 (71), p. 81–108.
22. KAISER, Günter. Kriminologie als interdisziplinäre und internationale Wissenschaft. In: SCHNEIDER, H. J. (Hrsg.). *Internationales Handbuch der Kriminologie*. Band 1. Grundlagen der Kriminologie. Berlin: De Gruyter Recht, 2007, p. 25–52.
23. KASPAR, Johannes. Kriminologie und Strafrecht – getrennte Welten? In: NEUBACHER, F., KUBINK, M. (Hrsg.). *Kriminologie – Jugendkriminalrecht – Strafvollzug. Gedächtnisschrift für Michael Walter*. Berlin: Duncker & Humblot, 2014, p. 83–100.
24. KIŠKIS, Alfredas. Naujieji teisininkai – chirurgai be anatomijos ir fiziologijos žinių. *Jurisprudencija*, 2011, Nr. 18 (3), p. 1195–1219.
25. KIŠKIS, Alfredas. Registruoto nusikalstamumo statistikos ir viktimologinių tyrimų domenų kompleksinio panaudojimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 2012, Nr. 4 (2), p. 697–717.
26. KNAUER, Florian. Anmerkungen zur Lage der Kriminologie unter Berücksichtigung ihrer jüngeren Aufwertung durch die neuere Rechtsprechung des BVerfG und des EGMR. *Neue Kriminalpolitik*, 2014, Jahrgang 26, Heft 2, p. 162–177.
27. KUNZ, Karl-Ludwig. *Kriminologie*. 6. Aufl. Bern: Hauptverlag, 2011.
28. *Курс советской криминологии*. Москва: Юридическая литература, 1985.
29. LAMNEK, Siegfried. *Theorien abweichenden Verhaltens I. „Klassische Ansätze“*. 9. Aufl. Paderborn: Winfried Fink Verlag, 2013.
30. MATZA, David. *Nusižengiamumo srovėje*. Vilnius: Vaga, 2004.
31. MICHAILOVIČ, Ilona. *Viktimologijos raida ir perspektyvos: mokymo priemonė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
32. NEUBACHER, Frank. *Kriminologie*. 2. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2014.
33. POCIUS, Arvydas. Nusikaltėlio asmenybės samprata Rusijos autorių kriminologinių koncepcijų kontekste. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 5 (95), p. 71–77.
34. QUINNEY, Richard. Ansätze zu einer Soziologie des Strafrechts. In: LÜDERSEN, K., SACK, F. *Seminar: Abweichendes Verhalten II. Die gesellschaftliche Reaktion auf Kriminalität*. Band 1. Strafgesetzgebung und Strafrechtsdogmatik. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1975, p. 44–86.
35. RÖSSNER, Dieter. Empirische Perspektiven zur Legitimation der Kriminalstrafe. In: DÖLLING, D.; GÖTTING, B.; MEIER, B.-D.; VERREL, T. (Hrsg.). *Verbrechen – Strafe – Resozialisierung. Festschrift für Heinz Schöch*. Berlin, New York: De Gruyter, 2010, p. 637–646.
36. SAKALAUSKAS, Gintautas. Ar prasminga probacijos tarnybų darbą vertinti pagal probuojamųjų recidyvą? *Teisės problemos*, 2014, Nr. 4 (86), p. 5–28.
37. SAKALAUSKAS, Gintautas; DOBRYNINA, Margarita; JUSTICKAJA Svetlana [et al]. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Teisės instituto mokslo tyrimai. t. 7. Vilnius: Eugrimas, 2011.

38. SAKALAUSKAS, Gintautas. *Įvadas į empirinę kriminologiją*. Metodinė priemonė. Vilnius: Eugrimas, 2007.
39. SAKALAUSKAS, Gintautas; JARUTIENĖ, Liubovė. *Probacijos veiksmingumo vertinimas*. Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015.
40. SAKALAUSKAS, Gintautas. Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje? *Kriminologijos studijos*, 2014, Nr. 2, p. 95–136.
41. SAKALAUSKAS, Gintautas. Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje nuostatos: tarp absurdo ir kokybės. *Kriminologijos studijos*, 2016, Nr. 4, p. 72–97.
42. SAKALAUSKAS, Gintautas. Šiuolaikinės baudžiamosios politikos Lietuvoje bruožai ir padariniai. Iš *Ketvirtis amžiaus tiriant ir reformuojant Lietuvos teisinę sistemą*. Moksl. red. P. Ragauskas ir J. Paužaitė-Kulvinskienė. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, Akademinė leidyba, 2016, p. 205–247.
43. SAKALAUSKAS, Gintautas. Tarpdalykinės kriminologijos studijos: patirtis ir perspektyvos. *Teisės problemos*, 2008, Nr. 1 (59), p. 77–91.
44. SCHNEIDER, Hans Joachim. Die kriminelle Persönlichkeit. Eigenschafts- versus Prozess-Modell. In: DÖLLING, D.; GÖTTING, B.; MEIER, B.-D.; VERREL, T. (Hrsg.). *Verbrechen – Strafe – Resozialisierung. Festschrift für Heinz Schöch*. Berlin, New York: De Gruyter, 2010, p. 145–165.
45. SCHNEIDER, Hans Joachim. *Kriminologie*. Berlin, New York: De Gruyter, 1987.
46. SCHWIND, Hans-Dieter. *Kriminologie. Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen*. 22. Aufl. Heidelberg: Kriminalistik, 2013.
47. SCHNEIDER, Hans Joachim. *Viktimologie. Wissenschaft von Verbrechensopfer*. Tübingen, 1975.
48. СМОРГУНОВА, Анна. *Современная зарубежная криминология: критическое направление*. Санкт-Петербург: Издательство РГПУ им. А. И. Герцена, 2005.
49. ŠUPA, Maryja. Kultūrinė kritinės kriminologijos transformacija. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2014, Nr. 1 (34), p. 146–167.
50. TUREIKYTĖ, Danutė. *Socialinių tyrimų metodologija ir metodai kriminologijoje*. Metodinė priemonė sociologijos-kriminologijos specialybės studentams. Vilnius: Eugrimas, 2008.
51. USCILA, Rokas. *Viktimologijos pagrindai*. Vilnius, 2005.
52. WAGNER, Georg. *Das absurde System. Strafurteil und Strafvollzug in unserer Gesellschaft*. Heidelberg: C. F. Müller Juristischer Verlag, 1985.
53. Zur Lage der Kriminologie in Deutschland. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 2013, 96. Jahrgang, Heft 2/3.

Teismų praktika

54. BVerfGE 45, 187.
55. BVerfGE 50, 205.
56. BVerfGE 90, 145.
57. BVerfG, Urteil vom 31. Mai 2006 – 2 BvR 1673/04, 2 BvR 2402/04.
58. BVerfG NJW 2008, 1137, 1139.
59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 4 d. nutarimu Nr. 1568 „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, patvirtinimo“ patvirtintų kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, atitikties Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 51 straipsnio 1 daliai (2002 m. sausio 24 d., 2004 m. gegužės 18 d., 2006 m. birželio 1 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 5 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 23-852.

Statistika ir kita praktinė medžiaga

60. EUROPEAN COMMISSION. *Public opinion in the European Union*. Standard Eurobarometer 83, Spring 2015.
61. Kriminologinės literatūros lietuvių kalba sąrašas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://web.vu.lt/tf/g.sakalauskas/paskaitu-ir-seminaru-medziaga/kriminologija/>>.

62. Lietuvos kriminologų asociacija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.kriminologija.lt>.

63. Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų konsoliduotos visumos asignavimų struktūra [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/9_%20KV%20asignavimai\(1\).pdf](https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/9_%20KV%20asignavimai(1).pdf)>.

WARUM KRIMINOLOGIE?

Gintautas Sakalauskas

Z u s a m m e n f a s s u n g

Kriminologie ist ein interdisziplinärer Forschungsbereich, der sich auf alle empirischen Wissenschaften bezieht, die zum Ziel haben, den Umfang der Kriminalität zu ermitteln und die Erfahrungen über die Erscheinungsformen, Bedingungen und Faktoren der Kriminalität, über Täter und Opfer sowie über die Kontrolle der sozialen Auffälligkeiten einschließlich der Behandlungsmöglichkeiten für den Straftäter und die Wirkungen der rechtlichen Sanktionen zu sammeln. Kriminologie wird seit Frühling 2015 wieder für die Jurastudenten an der Universität Vilnius als Pflichtfach gelehrt und seit 1. September 2017 wurde ein Bachelor Studium Programm für Kriminologie gemeinsam von der Fakultät für Philosophie und der Jurafakultät an der Universität Vilnius gestartet. Im Aufsatz werden die Fragen vom Sinn und von Bedeutung der kriminologischen Kenntnisse und der kriminologischen Kompetenz in heutigen Legislative und in Justizpraxis sowie auch im Jurastudium behandelt.

Įteikta 2017 m. liepos 10 d.

Priimta publikuoti 2017 m. spalio 26 d.